

УДК 025.4.036 (031)

ЕЛЕКТРОННІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ В УКРАЇНІ

Н. І. Черниш

Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

Викладено відомості про наповнення Інтернет-мережі українськими електронними енциклопедичними виданнями — як онлайн-овими, так і цифровими копіями та електронними версіями друкованих праць. Запропоновано класифікацію електронних енциклопедичних ресурсів, яка поєднує загальні критерії типологічного поділу енциклопедій та особливості електронної форми. Проаналізовано тематико-типологічні риси відомих українських електронних енциклопедій та сформульовано пропозиції щодо удосконалення їх структури, поліпшення контенту, ширшого використання мультимедіа.

Ключові слова: мережеві енциклопедичні ресурси, електронна енциклопедія, електронна версія друкованого видання, класифікація електронних енциклопедій.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, що вже давно вступило в інформаційну еру, постійно з'являються нові засоби та форми поширення довідкових відомостей, які дають змогу швидко, без технічних затримок опрацьовувати й надавати споживачеві великий обсяг фактичного матеріалу. На жаль, у друкованих енциклопедичних працях досить важко оперативно висвітлювати ті непоодинокі нові явища, які чи не щодня спостерігаються в суспільно-політичному, культурному, економічному житті, вносити важливі та необхідні зміни у зміст довідника (у статистичні відомості, бібліографію тощо). Зрештою, видання друкованих енциклопедій, ретельно підготовлених численним авторським і висококваліфікованим науково-редакційним колективом, видрукованих на належному рівні культури та поліграфічного відтворення (тобто з використанням якісних матеріальних ресурсів), потребує, по-перше, значних організаційних і науково-методичних зусиль, по-друге, тривалого часу, і по-третє, неабияких фінансових витрат.

Саме тому в різних країнах світу в останнє десятиліття ХХ ст. розпочався бурхливий процес створення електронних енциклопедій, як тих, що є мультимедійними аналогами друкованих видань, так і тих, які існують у вигляді самостійних праць на CD або DVD чи у мережевих версіях. Мережеві версії, які є фактично прообразом інтегрованих інформаційних систем майбутнього, доступних онлайн і не обмежених в обсягах та видах інформації, нині суттєво переважають. Вони виявляють помітну тенденцію до якісного удосконалення не лише з технічного боку (зокрема щодо прискорення та зручності пошуку відомостей за гіпертекстовими посиланнями або ж уміщення цифрових звукових чи відеофрагментів, анімаційних вставок і елементів віртуальної реальності), а й з погляду контенту — науково достовірних, точних, апробованих фактів.

Безперечно, наша країна не ізольована від світу, вона активно реагує на всі зміни, які відбуваються в різних сферах, зокрема й в інформаційній. В Україні доволі швидко запозичили досвід зарубіжних колег щодо створення електронних енциклопедій. І якщо процес переходу енциклопедичних видань у електронний формат остаточно відбувся в 1993 р. (саме тоді з'явилася відома енциклопедія «Енкарта» — продукт фірми «Майкрософт»), то українська «Веб-енциклопедія Києва» (одна з перших) стала доступною для всіх зацікавлених через п'ять років. Сьогодні пріоритетність розвитку електронних енциклопедій не викликає жодних сумнівів і перебуває в центрі уваги фахівців інформаційних технологій та різних галузей знань, які здатні створити та запропонувати суспільству якісний український продукт, що з повним правом претендував би на звання енциклопедії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми становлення та подальшого розвитку сучасних електронних інформаційних ресурсів неодноразово привертала увагу дослідників, про що свідчать, зокрема, ґрунтовні публікації В. Теремка [7], Т. Киричок [3], Г. Боряка та Г. Панакіна [1]. Особливо цінними є наукові праці Т. Добко [3], В. Смолія та Г. Боряка [6], де на основі новітніх відомостей розглянуто як загальні проблеми наповнення Інтернет-мережі електронними енциклопедичними виданнями (не лише онлайн-версіями, а й цифровими копіями та електронними версіями друкованих енциклопедій), так і нові виклики, пов'язані з просуванням енциклопедичних продуктів широкого тематичного спектра.

Мета статті — на основі дослідження сучасних українських електронних енциклопедій розробити таку класифікацію означених ресурсів, яка б врахувала реалії електронного середовища; охарактеризувати тематико-типологічні особливості як онлайн-версій енциклопедичних продуктів, так і електронних версій друкованих довідників, що, на нашу думку, сприятиме створенню порталу української енциклопедистики — інтегрованого ресурсу відомостей про електронні енциклопедії різного типологічного та тематичного спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чинний ДСТУ 7157: 2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості» наводить чітке визначення поняття «електронне видання» (це — електронний документ або сукупність електронних документів, які пройшли редакційно-видавниче опрацювання, мають вихідні відомості та призначені для розповсюдження у незмінному вигляді [4, с. 2]). Стандарт навіть виокремлює за цільовим призначенням довідкове електронне видання, однак не подає жодних відомостей про електронні енциклопедії (або ж електронні енциклопедичні видання). Сучасна дефініція поняття «електронна енциклопедія» може бути сформована як синтез понять «електронне видання» та «енциклопедія» (загальне визначення енциклопедії див. у [2]): електронна енциклопедія — це електронне довідкове видання, яке містить відомості з однієї, декількох чи усіх галузей знань та практичної діяльності, викладені у вигляді статей із можливим залученням таких елементів мультимедіа, як зображення, анімація, аудіо- та відеоматеріали, а також має зручну (спрощену) систему пошуку й дає змогу переходити від однієї статті до іншої за допомогою гіперпосилань у тексті, розміщена на електронному носії інформації або в мережі

Інтернет. У цьому визначенні враховано як загальні типологічні ознаки енциклопедії (зокрема наголошено, що вона містить відомості з однієї, декількох чи всіх галузей знань, викладені у вигляді статей, має зручну систему пошуку інформації), так і особливості її матеріального втілення (наприклад, зазначено, що в електронній енциклопедії наявні гіперпосилання в тексті, а сама вона може бути розміщена або на електронному носії інформації, або в мережі Інтернет).

Без сумніву, критерії типологічного поділу, які використовуються для друкованих енциклопедій, не можна повною мірою застосовувати для класифікації аналогічних електронних видань. Однак, зауважимо, деякі з цих критеріїв є доречними (читацьке призначення, характер інформації, структура праці та ін.), адже в електронному виданні зазнала змін передусім матеріальна конструкція енциклопедії, а не її суть. Тому доцільно лише доповнити та конкретизувати деякі критерії типологічного поділу, визначені в [8], не змінюючи їх принципово. Отже, класифікація електронних енциклопедій передбачає наявність таких різновидів цих довідників:

1. За цільовим призначенням енциклопедії поділяються на наукові — мають на меті задовольнити інформаційні потреби спеціалістів, надавши у своєму змісті матеріали, які відзначаються глибиною презентації будь-якої галузі знань чи практичної діяльності (наприклад, як «Українська гірнична енциклопедія»); науково-популярні — призначені для широкого кола читачів і висвітлюють будь-яку галузь знань досить повно та різнобічно, однак із чітким урахуванням читацьких інтересів (зокрема, «Енциклопедія лікарських рослин»); популярні — уміщують переважно загальні відомості, необхідні насамперед у повсякденному житті або ж для організації дозвілля (наприклад, «Енциклопедія пам'яток України»). Для класифікації друкованих енциклопедій застосовано ті самі критерії.

2. Читацька адреса електронних енциклопедій досить широка. По-перше, це фаховий читач, спеціаліст певної або суміжних галузей знань, який звертається за довідкою, необхідною у його науковій чи практичній діяльності (для нього призначені «Економічна енциклопедія», «Фармацевтична енциклопедія» та ін.). По-друге, масова аудиторія користувачів Інтернету, що цікавиться різними за тематикою довідковими матеріалами, які охоплюють усі без винятку галузі знань або ж практичної діяльності (саме для них — українська «Вікіпедія»). І, нарешті, дитячий читач. Нині навіть учні початкової школи володіють комп'ютерною технікою, а тому мають змогу користуватися відомостями електронних «Всеукраїнської великої енциклопедії тварин» або ж «Всеукраїнської великої енциклопедії рослин»).

3. Для електронних енциклопедій цілком прийнятною є класифікація за характером інформації, яку використовують для друкованих видань означеного типу: універсальні, галузеві, спеціалізовані та регіональні енциклопедії, а також їх різновиди. Як ми вже наголошували, трансформації відбулися в матеріальній конструкції енциклопедій (власне, якщо порівнювати друковані видання з електронними), однак суть праці, зміст довідкових відомостей не змінилися. Сучасні електронні енциклопедії різноманітні. Якщо «Енциклопедія сучасної України» чи українська «Вікіпедія» належать до універсальних, «Економічна енциклопедія», «Лінгвістична енциклопедія», «АгроСаєнс», «Енциклопедія політичної думки» —

до галузевих, а «Фармацевтична енциклопедія» чи «Українська гірнична енциклопедія» — до підгалузевих, то інші види енциклопедій за характером інформації здебільшого представлені одним електронним продуктом. Це, зокрема, тематична енциклопедія «Українці у Сполученому Королівстві», де зібрано відомості про українську діаспору у Великій Британії, численні регіональні праці («Веб-енциклопедія Києва», «Энциклопедия Днепропетровска», «Кам'янець і Кам'янецьчина: від А до Я», «Одессика: энциклопедия об Одессе», «Николаевская область»), персональна «Енциклопедія Михайла Грушевського» (хоча подібні видання присвячені і Т. Шевченку, І. Франкові, Лесі Українці, однак значний обсяг літературно-художніх творів, які увійшли до їх складу, не дає підстав чітко класифікувати такі електронні ресурси, як власне енциклопедії). Оскільки чисельність користувачів комп'ютерної техніки в Україні постійно зростає, потреба в електронних довідкових виданнях, різних за змістом і тематикою (зокрема в енциклопедіях), загострюється. Це дає підстави стверджувати, що саме різноманітні за характером інформації електронні енциклопедії матимуть найближчим часом пріоритетне значення для розробників такого продукту.

4. За структурою (розміщенням матеріалу) між друкованими та електронними енциклопедіями немає відмінностей, адже останні також побудовані за алфавітним («Фармацевтична енциклопедія»), систематичним («АгроСаєнс», «Енциклопедія Михайла Грушевського») або ж алфавітно-систематичним принципом («Українці у Сполученому Королівстві»).

Інші критерії типологічного поділу електронних енциклопедій — специфічні, суттєво відмінні від тих, які використовуються для класифікації друкованих праць аналогічного призначення.

5. Електронні енциклопедії поділяються за наявністю друкованого аналога чи версії: одні мають такий аналог (наприклад, «Енциклопедія політичної думки» чи «Енциклопедія сучасної України»), інші — ні (зокрема, українська «Вікіпедія», «Українська гірнична енциклопедія»).

6. Важливою характеристикою електронних праць слугує також мультимедійність — наявність у їхньому змісті зображень, аудіо- та відеоматеріалів (так, у «Фармацевтичній енциклопедії» чимало зображень, а до складу «Веб-енциклопедії Києва», окрім зображень, входить також і анімація).

7. Обсяг електронних енциклопедій однозначно визначають за кількістю (числом) довідкових статей. Інші одиниці вимірювання (наприклад, кількість знаків чи томів) тут не використовують із огляду на особливості матеріального втілення електронного видання. Наприклад, обсяг універсальної української «Вікіпедії» нині становить майже 552000 статей, а галузева енциклопедія «АгроСаєнс» налічує понад 4000 статей.

8. Формати електронних енциклопедій — це суто технічна характеристика. Вони можуть бути мережевими (наприклад, HTML — стандартна мова розмітки гіпертекстових документів — веб-сторінок в Інтернеті) або ж немережевими (PDF, DjVu чи, приміром, FB2 — формат електронних книг у вигляді XML-документів). У сучасних умовах формати електронних видань загалом та енциклопедій зокрема

постійно удосконалюються та змінюються, тому класифікація за цією ознакою не є остаточною.

Таким чином, хоча сучасні нормативні документи, зокрема ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості», не подають визначення електронної енциклопедії, синтез понять «електронне видання» та «енциклопедія» дають змогу сформулювати її дефініцію, яка об'єднує як типологічні ознаки власне енциклопедій (передусім характеризує змістові особливості праці, її структуру, наголошує на зручності пошуку довідкових відомостей), так і специфіку матеріального втілення (наприклад те, що такі видання можуть бути розміщені на електронному носії інформації або в мережі Інтернет). Класифікація електронних енциклопедій так само зорієнтована на врахування загальних критеріїв типологічного поділу (йдеться про цільове призначення, читацьку адресу, характер інформації, структуру праці) та особливостей електронних видань (наявність друкованого аналога, включення до змісту зображень, аудіо- чи відеоматеріалів, формат тощо).

Для користувачів електронних енциклопедій найзручнішим і найбільш прийнятним є таке розміщення, коли сайт не надає іншої інформації, окрім енциклопедичних матеріалів. Окремий сайт дає змогу обрати оптимальний шлях пошуку довідкових відомостей (зазвичай пошук у таких енциклопедіях є розгалуженим), скористатися не лише текстом, а й зображеннями, таблицями, аудіо- та відеоматеріалами, що його супроводжують.

Серед вітчизняних електронних енциклопедій лідером є українська «Вікіпедія» — україномовний сегмент універсальної вікі-енциклопедії. «Вікіпедія» (англ. Wikipedia) — відкрита багатомовна вікі-енциклопедія. Її засновники — Ларрі Сенгер і Джиммі Вейлз. Офіційне відкриття відбулося 15 січня 2001 р. Назва «Вікіпедія» утворена від слів «вікі» та «енциклопедія»: вікі — це веб-сайт (або інша гіпертекстова збірка документів), яка дає змогу користувачам самостійно змінювати вміст сторінок через браузер, застосовувати спрощену й зручнішу вікі-розмітку тексту. Вікі-розмітка або вікі-текст — полегшена мова розмітки, що застосовується для запису сторінки у вікі-сайти. Її сенс полягає в тому, що практично кожен може вносити інформацію на певний сайт, не володіючи при цьому спеціальними мовами програмування. Основний принцип «Вікіпедії» полягає в можливості кожного користувача Інтернету створити власну статтю або доопрацювати чи доповнити вже створену.

Як уже зазначалось, українська «Вікіпедія» — україномовний сегмент «Вікіпедії». Її засновано 4 квітня 2004 р., хоча робота над створенням тривала з 2003 р. Оформлення, засоби пошуку та принципи редагування видання однакові для всіх сегментів «Вікіпедії». Започаткування україномовного сегмента «Вікіпедії» відкрило нову еру української енциклопедистики, адже українська «Вікіпедія» налічує більше статей, ніж видані в Україні паперові енциклопедичні видання: учетверо більше, ніж «Універсальний словник-енциклопедія», та вдвічі більше, ніж друге видання УРЕ в 12 т. Нині кількість статей тут становить майже 552000. «Українська Вікіпедія» є найпотужнішим джерелом знань про Україну,

українців, українство, українське, і в цьому сенсі не має конкурентів. Окрім цього, вона є найбільшим у світі електронним ресурсом українською мовою. Принагідно, однак, зазначимо, що «саме унікальні революційні можливості у сфері доступності знання роблять «Вікіпедію» потенційно небезпечною, адже за умов сучасних інформаційних воєн цілком можливе використання її як інформаційної зброї, що взагалі ставить під сумнів питання належності україномовної «Вікіпедії» до числа національних інформаційних продуктів» [6, с. 56]. Однак ця електронна енциклопедія поки що поступається друкованим працям («Енциклопедії українознавства», УРЕ та ін.) якістю та глибиною довідок. Натомість «Вікіпедія» перевершує паперові видання за обсягом ілюстрованого матеріалу, можливістю отримати інформацію з потрібного читачеві питання одночасно кількома мовами, а мультимедійні можливості комп'ютера дають змогу не лише проілюструвати статтю, а й додати аудіофайли чи відеоматеріали.

Здебільшого «Вікіпедію» використовують із навчальною, науково-популярною метою, рідше — у фаховій чи науковій діяльності. Це пов'язано насамперед із якістю матеріалів, уміщених у виданні. До ресурсу звертаються переважно нефаківці у відповідній галузі знань (науковці — радше для ознайомлення з тим, як висвітлюють їхню галузь, ніж для використання відомостей у фаховій діяльності) та масовий читач.

Безумовно, «Вікіпедія» — це універсальна енциклопедія, адже вона вміщує відомості з різних галузей знань і діяльності людини. Проте варто звернути увагу, що матеріали з певних галузей можуть бути надто широкими й деталізованими. Тобто у «Вікіпедії», образно кажучи, об'єднано декілька галузевих енциклопедій. Відомості тут унаочнені — є зображення, анімація, а також відеоматеріали. Структура «Вікіпедії» надзвичайно складна: вона початково поділена на вісім розділів, кожному з яких підпорядковується низка категорій. Категорія своєю чергою поділяється на підкатегорії, які, по суті, виявляють усі матеріали. Основні її розділи: «Україна», «Культура та мистецтво», «Релігії і вірування», «Особисте життя та розваги», «Суспільство», «Гуманітарні та соціальні науки», «Прикладні та природничі науки», «Технології та інженерія». Для пошуку та навігації слугує «Індекс» — сторінка швидкої індексації, яка дає змогу знайти всі інші сторінки, що починаються на дві подібні літери. Проте «Індекс» не надто активно використовують для пошуку необхідної інформації. Значно ефективнішим засобом є рядок «Пошук» (у правому верхньому куті вікна). Читач має ввести ключове слово — подати своєрідний інформаційний запит і натиснути на клавішу «Enter» або команду «Пошук». За лічені секунди на екрані з'явиться відповідь.

«Вибрані статті» — це матеріали, які, за визначенням користувачів, вважаються найкращими у «Вікіпедії». Аналогічно «Вибрані списки» — це списки, що належать до найбільш вдалих, за відгуками читачів, а «Добрі статті» — статті, які поряд із вибраними, є найбільш змістовними. «Добра» стаття відрізняється від «вибраної» здебільшого глибиною розкриття теми, обсягом залучених ілюстрацій тощо. «Довідкові таблиці та списки» — особливий розділ «Вікіпедії». Він вміщує різноманітні табличні матеріали та списки (наприклад, «Список річок», «Список

областей України)), розміщені за тематичним принципом — галузями знань чи діяльності людини. «Історична вісь» — службовий перелік статей, створений для координації роботи з розвитку теми, тобто опису подій, які відбулися в певному історичному періоді.

До «Вікіпедії» залучені статті різного типу, зокрема, огляди, довідки та статті-тлумачення, однак тут немає статей-відсилань, як у друкованих виданнях. У друкованих енциклопедіях курсивом виокремлюються слова, що вказують читачеві, які ще додаткові відомості з певної теми він може знайти у праці. «Вікіпедія» також має такі виокремлення, однак не курсивом, а синім кольором. Натискаючи на них, читач автоматично переходить до відповідного матеріалу. «Вікіпедія» — досить популярний веб-ресурс, який активно використовують у навчанні. Водночас треба критично перевіряти вміщені тут матеріали, адже, на відміну від друкованих видань, «Вікіпедію» поки що не вважають авторитетним джерелом відомостей.

Серед універсальних енциклопедій безсумнівним авторитетом у читачів нашої країни користується «Енциклопедія сучасної України». Електронна енциклопедія поки що перебуває на стадії бета-версії. З головної сторінки можемо одразу потрапити до основних рубрик видання: «Всесвіт і Земля», «Людина», «Суспільство», «Наука», «Культура». На головній сторінці також доступний глобальний пошук за матеріалами енциклопедії. Нижче користувачеві пропонують переглянути вибрані статті, галерею фотографій та кращі з них. На цій сторінці вміщено і блок зі змінними новинами, що пропонує до перегляду статті, написані напередодні. Наприкінці сторінки — блок із контактною інформацією та відомості про енциклопедію.

В електронному англomовному світі Україну представляє проект «Internet Encyclopaedia of Ukraine» — англomовна енциклопедія, створена в м. Торонто (Канада), джерело цінних відомостей англійською мовою про Україну, її історію, видатних людей, географію, суспільство, економіку та культурну спадщину. Вона містить оновлену інформацію п'яти томів відомого довідкового видання «Encyclopaedia of Ukraine» (Торонто, 1984–1993). Ресурс складається з шести розділів: історія, землі, люди, культура, мистецтво, література. Головна сторінка ознайомлює користувачів з особливостями енциклопедії, її складом, визначає, які матеріали лягли в її основу, розповідає про команду, що працювала над створенням видання. Також там є важлива для користувачів інформація про те, як працювати з ресурсом.

Створено низку галузевих електронних енциклопедій — «Українська гірнична енциклопедія», «Фармацевтична енциклопедія», «АгроСаєнс», а також електронні версії виданих друком «Економічної енциклопедії» та «Енциклопедії політичної думки». Так, «Фармацевтична енциклопедія» стала доступною в мережі Інтернет 2010 р. В її основі — друге видання друкованої «Фармацевтичної енциклопедії», ґрунтовної довідкової праці, що вміщує майже 5000 статей, обсягом понад 800 с. Головний редактор енциклопедії член-кореспондент НАН України, професор В. П. Черних. Мета «Фармацевтичної енциклопедії» — систематизувати й узагальнити відомості про вітчизняну фармацевтичну галузь. Важко визначити, однак, чи ця енциклопедія є власне галузевою, підгалузевою чи міжгалузевою, оскільки

вона містить чимало відомостей із різних напрямів біології («Будова рослинної клітини», «Будова тваринної клітини», «Корінь»), хімії («Купрум», «Кислоти карбонові») та медицини («Хірургія», «Гінекологія»). «Фармацевтична енциклопедія» призначена для використання у фаховій та науковій діяльності, а також у процесі навчання. Її читацька аудиторія — це насамперед фахівці, спеціалісти в галузі медицини (лікарі, фармацевти, біотехнологи, студенти вищих медичних закладів освіти). Видання має чітку алфавітну структуру. Користувач може здійснювати пошук інформації як за абеткою, так і використовуючи рядок «Пошук». «Фармацевтична енциклопедія» є досить авторитетним джерелом відомостей, адже вміщує ретельно опрацьовані та підготовлені матеріали. На жаль, система пошуку в енциклопедії не включає гіперпосилань, а обмежується лише індексом та пошуковим рядком. У виданні багато зображень, однак низка матеріалів (наприклад, будова нервової клітини, м'язової тканини тощо) потребує унаочнення.

Корисною для фахівців є також «Українська гірнича енциклопедія». Автором цієї галузевої енциклопедії є проф. В. Білецький. На головній сторінці у вступному слові визначено мету видання, його структуру, охарактеризовано роль України як провідної мінерально-сировинної держави світу. Матеріал електронного видання поділений на 10 рубрик за країнами — Австралія, Канада, Китай, ОАЕ, ПАР, Польща, Португалія, РФ, США, Україна. Зазначимо, що на сторінках енциклопедії читачі можуть залишати відгуки.

Електронна енциклопедія сільського господарства «АгроСаєнс» — молодий проект, який перебуває на стадії розробки (тобто ресурс ще не є повним та вичерпним). Однак варто звернути увагу на його доцільність, оскільки існує небагато таких вузькогалузевих видань українською мовою. Адміністратори сайта зазначають: «Наша головна мета — створити електронний інформаційний ресурс, який би забезпечував інформацією спеціалістів, пов'язаних із сільським господарством, та дозволяв їм швидко знаходити саме те, що потрібно для прийняття правильних рішень». На сайті майже немає реклами (всі вміщені оголошення пов'язані з конкретними товарами та послугами, що будуть корисні для тих, хто займається сільським господарством), він досить просто, проте естетично оформлений. «АгроСаєнс» не має друкованого аналога чи версії, проте варто мати на увазі, що ця енциклопедія створена на базі низки інших енциклопедій та довідників, присвячених темі сільського господарства. Це зазначають і адміністратори: «При створенні енциклопедії «АгроСаєнс» ми виступаємо як укладачі, використовуючи інформацію з кращих літературних джерел». Майже 4000 статей ресурсу призначені для всіх тих, хто займається сільським господарством, незалежно від рівня підготовки чи кваліфікації. Ця галузева енциклопедія подає відомості про сільськогосподарські культури, добрива, пестициди, техніку, яка використовується для обробітки землі, а також інформацію про організацію роботи в господарстві, зокрема, висвітлює важливі юридичні аспекти. Досить складно визначити побудову енциклопедії. Вочевидь автори запланували розробити систематичну структуру — у виданні виокремлено чотири розділи, розташовані на розсуд адміністрації. Статті, що належать до цих розділів, подані хаотично, що створює незручності

для читача. Гадаємо, такий недолік пов'язаний із тим, що сайт наразі остаточно не оформлений та не структурований. У виданні вміщено чимало зображень, є багато графіків і таблиць. Як бачимо, енциклопедія «АгроСаєнс» має ще низку недоліків, головний із яких — хаотичне розміщення матеріалів. Адміністрації варто додати до системи пошуку гіпертекстові посилання, щоб статті були взаємопов'язаними, а енциклопедія становила цілісну структуру. Позитивно, що у виданні безліч таблиць і графіків, які вдало узагальнюють відомості, а також зображень, що яскраво унаочнюють матеріал.

«Економічна енциклопедія», а також «Енциклопедія політичної думки» не мають власних сайтів. Вони розміщені на сайті «Словопедія» і є аналогами друкованих видань. На цьому сайті зосереджено й низку інших довідкових праць. Друкований аналог «Економічної енциклопедії» — видання у трьох томах, підготовлене видавничим центром «Академія» (м. Київ) упродовж 2000–2002 рр. Оскільки «Економічна енциклопедія» присвячена лише економіці й тісно пов'язаним з економікою галузям знань, її можна вважати галузевою. Вона використовується зазвичай з навчальною метою, а також у фаховій діяльності. Відповідно її основна читацька аудиторія — студенти, які вивчають економіку, фахівці-економісти. Відомості у довіднику розміщено в алфавітному порядку, а саме — за абеткою назв статей здійснюють пошук необхідних довідок. Також можна скористатися пошуковим рядком.

«Енциклопедія політичної думки» так само вміщена на сайті «Словопедія» поряд з іншими довідковими виданнями. Вона є аналогом «Енциклопедії політичної думки» Я. Міллера, що в україномовному перекладі вийшла друком 2000 р. у київському видавництві «Дух і літера». Видання використовують здебільшого у фаховій та науковій діяльності, рідше — для навчання. Це зумовлено тим, що тема, яку висвітлюють матеріали енциклопедії, доволі вузька. На нашу думку, фахівець чи науковець, перш ніж застосувати отримані знання, перевірить їх у авторитетнішому джерелі. Основна читацька аудиторія цього видання — спеціалісти певної галузі, науковці, хоча з навчальною метою нею можуть скористатися і студенти, що вивчають політологію як профільний чи додатковий предмет. Енциклопедія належить до галузевих, проте важко однозначно вказати, яким саме різновидом галузевої є «Енциклопедія політичної думки». З одного боку, вона стосується лише політології, з другого — у її змісті зосереджується увага на політичній думці різних часів та політичних поглядах видатних діячів культури та мистецтва, філософів, істориків, що підтверджує зв'язок з іншими науками, зокрема філософією, літературою та історією. Матеріали енциклопедії розміщено в алфавітному порядку. Так само, як і в інших електронних енциклопедіях, можна скористатися рядком «Пошук».

У мережі Інтернет представлено також низку спеціалізованих енциклопедій, призначених для різної читацької аудиторії. Розглянемо їх докладніше.

Привертає увагу тематична інтернет-енциклопедія «Українці в Сполученому Королівстві» — спільний проект британського представництва редакції «Енциклопедії української діаспори» (ЕУД) та Союзу українців у Великій Британії. Україн-

номовну частину сайта відкрито в серпні 2008 р. з початковим складанням статей, англomовну — в жовтні 2009 р. Мета загального проекту ЕУД (спонсор — Наукове товариство ім. Шевченка у США, головний редактор — В. Маркус, м. Чикаго) полягає у виданні багатотомної енциклопедії про українську діаспору в світі. Інтернет-енциклопедія «Українці в Сполученому Королівстві», як ми попередньо визначили, належить до спеціалізованих, а саме — до тематичних, адже вміщує відомості з конкретної локальної теми. Таку енциклопедію використовують із науково-популярною метою, а також у фаховій та науковій діяльності. Відомості, вміщені у ній, можуть знадобитися усім, хто досліджує українську діаспору. Аудиторією енциклопедії є передусім масовий читач, який хоче отримати інформацію про представників української діаспори, та спеціалісти (науковці), для яких матеріали про діаспору становлять фаховий інтерес. Енциклопедія «Українці в Сполученому Королівстві» має алфавітно-систематичну побудову. В енциклопедії можна здійснювати пошук статей як за абеткою, так і за темами — рубриками. Як і в попередніх проаналізованих електронних енциклопедіях, доступний також пошуковий рядок.

Чимало тематичних енциклопедій — науково-популярні, частина з них може бути використана і дитячим читачем. Так, неабиякий інтерес для масової аудиторії становить «Енциклопедія пам'яток України». Сортувати її контент можна через вибір регіону (області), пам'ятки, яка цікавить читача, та категорії пам'яток (фортифікація, релігія, палаци, природа, прадавнина, цивільна архітектура, промисловість, народний побут, поховання, допоміжні будівлі тощо). На сайті енциклопедії можна також ознайомитися з путівниками, присвяченими обраній області, переглянути список готелів, мапи тощо. Користувачі енциклопедії мають змогу інтерактивного спілкування, тобто можуть коментувати відомості, ставити запитання, додавати факти. На головній сторінці бачимо список об'єктів, про які вміщено інформацію в електронному виданні, рубрику з новинами сайта (тут ідеться про матеріали, додані нещодавно), останні коментарі, важливу статистику (кількість статей, фотографій тощо).

Корисною для масової аудиторії стане й «Енциклопедія лікарських трав і рослин». На головній сторінці можна ознайомитися зі вступною статтею та переліком літер, на які починаються статті довідника. Матеріал викладено за алфавітом. Структура типової енциклопедичної статті така: назва лікарської рослини (із народним варіантом), лікування, аптечне найменування, ботанічний опис, діючі речовини, особливості використання. Зауважмо, що в довіднику чимало якісних зображень лікарських рослин, які вдало унаочнюють довідкові відомості.

Увагу дитячої аудиторії користувачів Інтернету обов'язково привернуть «Всеукраїнська велика енциклопедія рослин» та «Всеукраїнська велика енциклопедія тварин», а також оригінальні «Ілюстрована енциклопедія тварин» та «Астрономічна енциклопедія школяра», адже їх тематика пріоритетна для друкованих довідників, призначених для дітей та підлітків. Наприклад, на головній сторінці «Всеукраїнської великої енциклопедії тварин» уміщено рубрики, за якими автори сортують матеріали («Собаки», «Членистоногі», «Риби», «Кішки», «Гризу-

ни», «Дикі тварини», «Птахи», «Амфібії», «Безхребетні», «Коні», «Рептилії»), та перелік тем із найцікавішими статтями. Також праворуч можна побачити низку «випадкових», однак корисних і важливих статей про тварин. Ці матеріали змінюються з кожним оновленням головної сторінки енциклопедії та відіграють роль своєрідної реклами — привертають увагу користувачів.

Аналогічна за розробкою «Всеукраїнська велика енциклопедія рослин». Тут на головній сторінці інформація структурована в межах таких рубрик: «Рубрики рослин», «Цікаве», «Корисне», «Фото рослин». Також у центрі вміщено важливу статтю-звернення до користувачів, де зазначено, який саме довідковий матеріал вони знайдуть у енциклопедії.

Принципово іншою за оформленням і забезпеченням зручності пошуку відомостей є «Ілюстрована енциклопедія тварин» (російськомовний ресурс). Головна сторінка видання містить анімований каталог — своєрідну класифікацію тварин. Натискаючи на певну клавішу, можна розпочати перегляд потрібної користувачеві рубрики енциклопедії. Також тут можна ознайомитися з інформацією про проект створення енциклопедії, мету, яку поставили перед собою розробники ресурсу. Особливо цінним для користувачів є розділ з оновленнями, де повідомляється, які статті і коли саме були створені чи оновлені. Усі матеріали енциклопедії поділені за типами, класами, видами тварин, тобто відомості викладаються в певній системі. Наприклад (мовою видання):

Тип: Онихофори (Onychophora);

Клас: Первичнотрахейные (Prottracheata);

Отряд: Онихофори (Onychophora).

Особливо привертає увагу та виокремлює аналізовану енциклопедію з-поміж інших цінний ілюстративний матеріал, численні яскраві зображення, які не лише унаочнюють текст, а й роблять його зрозумілим для масової аудиторії, передусім для дітей.

Цікавим є також інший, регіональний проект електронного енциклопедичного видання для дітей: вінницький міський центр дистанційної освіти та фізико-математична гімназія № 17 м. Вінниці розробили навчальну енциклопедію для школярів (том 1. Сонячна система; том 2. Галактики). Два віртуальні томи видання об'єднують різноманітний матеріал, що стосується планет сонячної системи та інформації про галактики. Наприкінці першого тому читач може знайти тести для перевірки набутих знань, а наприкінці другого тому запропоновано форму для того, щоб залишити відгуки про енциклопедію, поділитися враженнями чи поставити запитання.

Персональні енциклопедії (а ними завжди цікавляться не лише фахівці, а й найширші кола) також представлені в мережі Інтернет. Серед них виокремимо енциклопедію «Михайло Грушевський» та електронну версію новітньої праці «Шевченківська енциклопедія» (у 4 т.). Вони різні за будовою, змістом, що, очевидно, зумовлено відмінністю уявлень їх укладачів (розробників) про електронні енциклопедії та їхні особливості. Енциклопедія «Михайло Грушевський» починається з короткої біографічної довідки про видатного українського діяча, розповіді про ідею

та проект видання, інструкції з використання ресурсу, інформації про склад авторського колективу й повідомлення про електронні довідники аналогічного типу (зокрема про згадані вище електронні енциклопедії, присвячені Т. Шевченку, І. Франкові, Лесі Українці). Мову енциклопедії можна змінювати — доступні українська, російська й англійська. Енциклопедія структурована за такими розділами:

новини (зазначено, які відомості оновлено в енциклопедії останнім часом);

біографія (користувач має змогу переглядати інформацію за алфавітним та хронологічним покажчиками);

історія України-Руси;

інші історичні праці видатного науковця;

літературні студії;

красне письменство (в цій рубриці можна переглядати інформацію про твори, присвячені М. Грушевському, в розділах «Поезія», «Драматичні твори», «Прозові твори», «Незакінчені твори», «Переклади»);

публіцистика;

спогади, щоденник;

листи М. Грушевського;

галерея (портрети М. Грушевського, його автографи та фото видань, зображення пам'ятних місць, пам'ятників);

дослідження (тут розміщено тексти деяких найважливіших статей про М. Грушевського).

Як можемо переконатися, персональна енциклопедія «Михайло Грушевський» є цінним джерелом багатогранної інформації, що охоплює життєвий шлях і головні напрями громадсько-політичної та наукової діяльності видатного представника українського суспільства.

Трохи інакше структурована «Шевченківська енциклопедія». На головній сторінці енциклопедії наголошено, що це — електронна версія «Шевченківської енциклопедії» (у 4 т.), виданої в 2010–2014 рр. Далі розміщено коротку біографічну довідку про Кобзаря, насичену новим, неупередженим та об'єктивним фактичним матеріалом. Відомості енциклопедії поділено на великі за обсягом рубрики: «Біографія», «Творчість», «Народна творчість і Шевченко», «Українська література і Шевченко», «Зарубіжна література і Шевченко», «Шевченко і мистецтво», «Вшанування та увічнення пам'яті Шевченка», «Шевченкознавство», а також ілюстровано численними зображеннями (портретами, репродукціями творів Шевченка-художника, фотографіями пам'ятників поетові в різних країнах світу тощо).

Варто наголосити, що розробка оригінальних електронних персональних енциклопедій має важливе значення як перший (початковий) етап створення друкованих довідників відповідного спрямування, а також як джерело оперативної науково достовірної інформації про визначних діячів української науки та культури, передусім тих, імена яких були затавровані тоталітарним режимом і про яких ми ще й досі маємо обмаль об'єктивних відомостей.

Краєзнавчі енциклопедії в мережі Інтернет широко представлені низкою оригінальних видань. Це, зокрема, «Веб-енциклопедія Києва». Хоча її відомості з

2011 р. практично не оновлювались, але вона й нині є найбільшим україномовним краєзнавчим веб-ресурсом та одним із найпопулярніших сайтів про Київ. За оформленням, можливостями пошуку та принципами редагування «Веб-енциклопедія Києва» подібна до «Вікіпедії». Основу видання становлять фактичні відомості авторитетного енциклопедичного довідника «Київ», виданого головною редакцією УРЕ в 1981 р., однак суттєво оновлені та доповнені з урахуванням реалій часу. Краєзнавча енциклопедія призначена передусім для масового читача, адже має яскраво виражений науково-популярний характер і покликана задовольняти потреби користувачів у ґрунтовних відомостях про історичне минуле й сучасне життя столиці України. Пошук довідкових матеріалів («Веб-енциклопедія Києва» нині налічує майже 4000 статей) здійснюють за назвою матеріалу (відповідно до алфавіту) чи за допомогою пошукового рядка, що, зрештою, не становить труднощів. Цінність видання полягає також в ілюстративному матеріалі — численних зображеннях, картах, схемах, фотографіях, а також анімації. Загалом принципи розміщення довідкових матеріалів, система пошуку, залучення ілюстрацій та анімації свідчать, що при належному доопрацюванні краєзнавча «Веб-енциклопедія Києва» стане якісним актуальним електронним ресурсом.

Не менш корисними для читачів будуть також інші краєзнавчі електронні енциклопедії — «Николаевская область», «Одессика: энциклопедия об Одессе», «Кам'янець і Кам'янецьчина: від А до Я», «Энциклопедия Днепропетровска». Особливо вдалою є остання праця — чітко структурована, всі статті розподілені за тематикою («Архітектура», «Влада», «Міське управління», «Освіта», «Наука», «Медицина», «Культура», «Економіка» та ін. — усього 18 тем), а в межах тематичної групи — за абеткою. Енциклопедичний ресурс містить гіперпосилання на контакти, вказує партнерів та спонсорів проекту.

Висновки. Отже, в сучасному інформаційному просторі України існує низка електронних енциклопедій, покликаних своїм змістом задовольнити потреби різних категорій читачів (як фахівців певних галузей знань, так і масової аудиторії, а також користувачів наймолодшого віку). За відомостями дослідників, у мережі Інтернет сьогодні розміщено 69 українських енциклопедичних видань, з яких 35 є онлайн-версіями книжкових публікацій у форматах Pdf або DjVu, а 34 належить до спеціальних мережеских енциклопедичних проектів [6, с. 57].

Хоча електронні енциклопедії мають деякі недоліки (зокрема, це незвичність електронної форми подання довідкової інформації для окремих категорій читачів; шкідливість тривалого вивчення матеріалу, розміщеного на екрані; обов'язкова наявність спеціальних пристроїв та відповідних навичок користувача електронної техніки), однак суттєві переваги, які вони надають широкій аудиторії (йдеться про компактність, зручність пошуку необхідних довідок, відсутність обмежень у доступі до різних праць, зокрема й зарубіжних, можливість інтерактивної взаємодії між читачем та електронним виданням, низьку вартість та ін.), переконливо засвідчують, що за ними майбутнє. У сучасних умовах можна прогнозувати тривалий період співіснування та взаємодоповнення друкованих енциклопедій і електронних енциклопедичних ресурсів. Бурхливий розвиток останніх можливий передусім за

умов їх тематичного урізноманітнення та суттєвого якісного поліпшення, зокрема, піднесення наукового рівня фактичного матеріалу, мовностилістичних властивостей, естетичного вигляду, а також усунення недоцільної в енциклопедіях реклами. Безперечно, у майбутньому електронні ресурси переважатимуть над друкованими виданнями та забезпечуватимуть інформаційні потреби користувачів у актуальній, оперативній інформації, однак навряд чи остаточно витіснять традиційні енциклопедії.

Перелік основних українських електронних енциклопедій

«АгроСаєнс» — енциклопедія сільського господарства. — Режим доступу: <http://agrosience.com.ua>.

Астрономічна енциклопедія для школярів. — Режим доступу: <http://www.galaxy.vinnica.ua>.

Веб-енциклопедія Києва. — Режим доступу: http://wek.kiev.ua/uk/Головна_сторінка.

Велика українська енциклопедія. — Режим доступу: <http://gue.microdb.com/>.

Всеукраїнська велика енциклопедія рослин. — Режим доступу: <http://roslunu.com.ua>.

Всеукраїнська велика енциклопедія тварин. — Режим доступу: <http://www.tvarunu.com.ua>.

Дрогопедія (Дро-Е) — Перша електронна енциклопедія Дрогобича. — Режим доступу: <http://dro-e.blogspot.com/>.

Економічна енциклопедія. — Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/38/53392-0.html>.

Енциклопедія Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Режим доступу: <http://eu.univ.kiev.ua>.

Енциклопедія життя і творчості Івана Франка. — Режим доступу: <http://www.i-franko.name>.

Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки. — Режим доступу: <http://www.l-ukrainka.name>.

Енциклопедія життя і творчості Тараса Шевченка. — Режим доступу: <http://www.t-shevchenko.name>.

Енциклопедія сучасної України. — Режим доступу: <http://esu.com.ua>

Енциклопедія політичної думки. — Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/40/53392-0.html>.

Енциклопедія «Михайло Грушевський». — Режим доступу: <http://www.m-hrushevsky.name>.

Енциклопедія українського козацтва. — Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/euk/>.

Енциклопедія української літератури. — Режим доступу: <http://www.proza.com.ua/enc/>.

Енциклопедія «Українці в Сполученому Королівстві». — Режим доступу: <http://www.ukrainiansintheuk.info/>.

Енциклопедія пам'яток України. — Режим доступу: <http://encyclosights.com/?ln=3>.

Енциклопедія лікарських рослин. — Режим доступу: <http://setrum.net>.

Иллюстрированная энциклопедия животных. — Режим доступу: <http://www.filin.vn.ua>.

Internet Encyclopedia of Ukraine. — Режим доступу: <http://www.encyclopediaofukraine.com>.

Кам'янець і Кам'янецьчина: від А до Я. — Режим доступу: http://www.tovtry.km.ua/ua/history/book/kamjanechyna_a_ja.html.

Квазіенциклопедія ОУН-УПА. — Режим доступу: <http://oun-upa.org.ua/encyclopaedia/>.

Николаевская область. Электронная историческая энциклопедия. — Режим доступу: <http://history.mk.ua>.

Одессика: енциклопедія об Одессе. — Режим доступу: <http://odessa.club.com.ua>.

Українська «Вікіпедія». — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/>.

Українська гірнича Енциклопедія. — Режим доступу: <http://resource.ukrlife.org>.

Українська інтернет-енциклопедія. — Режим доступу: <http://www.uapedia.com.ua/>.

Фармацевтична енциклопедія. — Режим доступу: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua>.

Шевченківська енциклопедія. — Режим доступу: <http://www.shevchcycl.kiev.ua>.

Енциклопедія Днепропетровска. — Режим доступу: <http://encdp.com/blagotvoritelnost.stc>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боряк Г. В. Відкриті енциклопедичні гуманітарні ресурси в Інтернеті: Сучасний стан і проблеми функціонування / Г. В. Боряк, Г. В. Папакін // Спеціальні історичні дисципліни. — Вип. 21: Електронні інформаційні ресурси. — К., 2013. — С. 73–89.
2. Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017 — 95. — К. : Держспоживстандарт, 1995. — 45 с.
3. Добко Т. В. Українська енциклопедія в електронному середовищі / Т. В. Добко // Українська енциклопедистика: матер. III міжнар. наук. конф. — К., 2014. — С. 45–50.
4. Інформація та документація. Електронні видання. Основні види та вихідні відомості: ДСТУ 7157: 2010. — К. : Держспоживстандарт, 2010. — 18 с.
5. Киричок Т. Тенденції розвитку електронних енциклопедичних видань / Т. Киричок // Технологія і техніка друкарства. — 2010. — № 1 (27). — С. 269–276.
6. Смолій В. А., Боряк Г. В. Сучасна історична енциклопедистика: здобуття і перспективи розвитку / В. А. Смолій, Г. В. Боряк // Вісник НАН України. — 2015. — № 3. — С. 44–60.
7. Теремко В. І. Стратегічні випробування електронною книжністю / В. І. Теремко // Вісник Книжкової палати. — 2011. — № 4. — С. 38–47.

8. Черниш Н. І. До питання про сучасну типологію енциклопедій / Н. І. Черниш // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 4. — С. 3–8.

REFERENCES

1. Boriak, H. V., & Papakin, H. V. (2013). Vidkryti entsyklopedychni humanitarni resursy v Interneti: Suchasnyi stan i problemy funktsionuvannia. Spetsialni istorychni dystsypliny, 21, 73–89 (in Ukrainian).
2. DSTU 3017-95:1995, Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia.— Kiev: Derzhspozhyvstandart (in Ukrainian).
3. Dobko, T. V. (2014). Ukrainska entsyklopediia v elektronnomu seredovysheci. Ukrainska entsyklopedystyka: mater. III mizhnar. nauk. konf., 45–50 (in Ukrainian).
4. DSTU 7157:2010. (2010). Informatsiia ta dokumentatsiia. Elektronni vydannia. Osnovni vydy ta vykhidni vedomosti. Kiev: Derzhspozhyvstandart (in Ukrainian).
5. Kyrychok, T. (2010). Tendentsii rozvytku elektronnykh entsyklopedychnykh vydan. Tekhnolohiia i tekhnika drukarstva, 1 (27), 269–276 (in Ukrainian).
6. Smolii, V. A., & Boriak, H. V. (2015). Suchasna istorychna entsyklopedystyka: zdobuttia i perspektyvy rozvytku. Visnyk NAN Ukrainy, 3, 44–60 (in Ukrainian).
7. Teremko, V. I. (2011). Stratehichni vyprobuvannia elektronnoiu knyzhnistiu. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 4, 38–47 (in Ukrainian).
8. Chernysh, N. I. (2015). Do pytannia pro suchasnu typolohiiu entsyklopedii. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 4, 3–8 (in Ukrainian).

ELECTRONIC ENCYCLOPEDIAS IN UKRAINE

N. I. Chernysh

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
tyktor@mail.ru*

The article presents the information content of the Internet network with Ukrainian electronic encyclopedias – both online and digital copies and electronic versions of publications. The classification of electronic encyclopedic resources that combines the general criteria for the encyclopedia typological division and features of the electronic form have been suggested. It has analyzed thematic-typological features of famous Ukrainian electronic encyclopedias and formulated recommendations to improve their structure, content, greater use of multimedia.

Keywords: *network encyclopedic resources, electronic encyclopedia, electronic version of the printed edition, classification of electronic encyclopedias.*

*Стаття надійшла до редакції 11.01.2016.
Received 11.01.2016.*